

Een recordaantal van 50 duizend mensen bezocht de afgelopen maanden in Parijs de overzichtstentoonstelling van Magnum-fotograaf René Burri. Zijn boek met 50 jaar werk geeft een verbazingwekkend inzicht in veel historische gebeurtenissen van de tweede helft van de vorige eeuw. Gezien door de meedogende ogen van Burri. 'Magnumfotografen proberen tussen al te schokkende, World Press-beelden en happy-happy Family of Man-foto's in te laveren. Kennelijk vindt die humanistische benadering nog steeds gehoor.'

Gaoucho tussen de vuurhaarden

Bohémienhoed, zwierige sjaal, alerte blik en zijn derde oog bungelend op de buik. René Burri is een wonderlijk mengsel van een flamboyante avonturier en een zachtmoedige vader. Kwiek wandelt hij over zijn tentoonstelling met een overzicht van 50 jaar werk in Maison Européenne de la Photographie in Parijs, hier en daar stilsthoudend voor een sprankelende anekdote of een bedachtzame uitleg.

Een beeld dat glansrijk met de 71-jarige Magnum-fotograaf is verbonden, is de foto van vier mannen op het dak van een wolkenkrabber met onder hen het krioelende verkeer van São Paulo. Of die in Rio de Janeiro, waarin een lijnenspel van licht en schaduwen fascineert met voorbijwandelende meisjes die door een groepje van drie mannen worden nagekeken.

Voor het beeld van Che Guevara met sigaar, drie maanden na de Cuba-crisis genomen tijdens een Amerikaans interview, is beroemd. De foto verscheen, overmatig gecropt, in april '63 op de cover van Look en later van enkele Europese tijdschriften.

Tijdens een rondgang door het kelderarchief van Parijse museum wijst Burri grijnzend op zijn tentoongestelde boeken en persoonlijke foto's. Daar ligt eveneens een groot aantal illegaal gemaakte merchandise-artikelen met zijn beeltenis van Che, van kaarten, kussens en t-shirts tot zelfs condooms en een rond stuk zeep in een bijpassend doosje.

Ironisch genoeg wilde Che helemaal niet zichtbaar zijn tijdens het interview in zijn kantoor in Havana. Burri vertelt dat hij erop stond dat de ramen geblinddeerd bleven. Geen makkelijke taak voor de fotograaf, die wel de mogelijkheid kreeg zo'n tien rolletjes vol te schieten. 'Toch is er van die drie uur durende sessie geen enkele foto waarin Che in de lens kijkt', zegt hij. 'Hij was rusteloos, gedroeg zich als een gekooide tijger. Nu is hij, door de foto's maar ook

door die merkwaardige merchandising, voor eeuwig zichtbaar voor de rest van de wereld.'

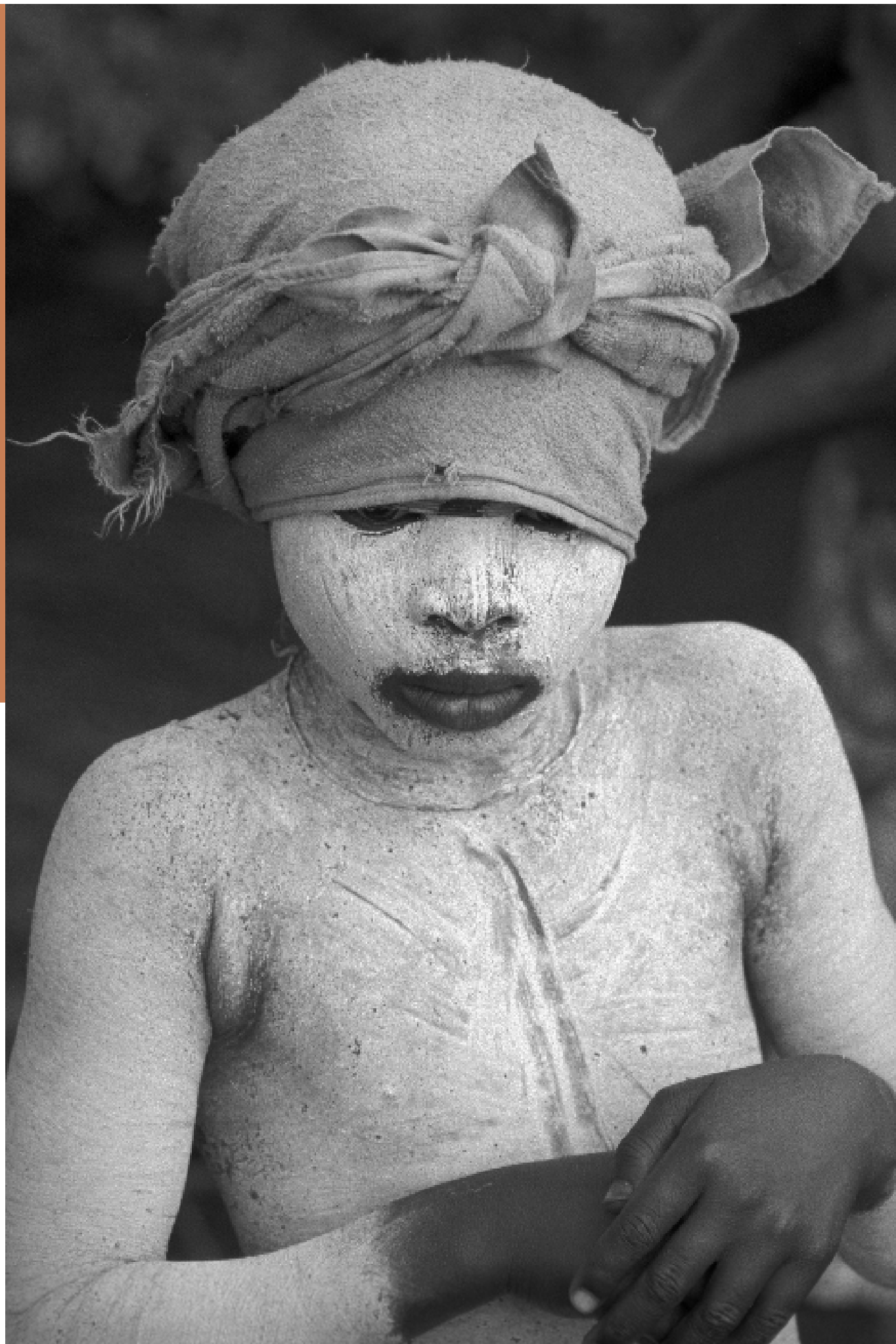
China, Bolivia, Pakistan, Vietnam, Zuid-Afrika, Mexico, Noord-Amerika, Brazilië, Cambodja, Japan, Israël, Cuba, Zuid-Korea. Weinig landen, vaak in de meest kritieke situaties, zijn niet waargenomen door de lens van René Burri. Al beweert hij dat nog steeds een derde van de wereld wacht om door hem te worden geëxploreerd. Zijn vrienden zullen geen spier vertrekken als in de avond van zijn leven alsnog voet wordt gezet op de verzuimde gebieden.

Egypte is een van landen waarmee Burri grote affiniteit heeft, ook al spreekt de Duitstalige Zwitser, die zich in het Engels, Frans en Italiaans vloeiend verstaanbaar kan maken, geen woord Arabisch. Hij is er zo'n twintig keer geweest. Een van zijn eerste opdrachten voor het beroemde fotografencollectief Magnum fotografeerde hij in Egypte.

De Deadline

'Een ruige ervaring', herinnert hij zich. 'Een van de oprichters van Magnum, David Seymour, zond me erheen om een verhaal te maken voor Paris Match. Met een bevriende journalist ging ik op pad. De situatie in Egypte, in juli 1956, was erg roerig. De Suez-crisis was in volle gang. Bijna alle Britse, Griekse en Franse piloten waren al weggestuurd; het Suez-kanaal was geblokkeerd. We gingen met het laatste convooi door het kanaal. De toestand was zo chaotisch, dat ik mijn films aan een TWA-piloot meegaf om ze veilig af te laten leveren in Zürich. Toen ik terugkwam kreeg ik een razende David aan de lijn: "Je hebt de deadline gemist!", schreeuwde hij. Men had de rolletjes niet terug kunnen

Lees verder op pagina 44

Child, Liberia, 1963 (© René Burri/ Magnum Photos)

vinden op het vliegveld, die bleken in een vergeten lantje te liggen. Een zure, maar onontbeerlijke les voor mij over De Deadline. Enkele maanden later vielen de Engelsen en de Fransen Egypte aan. Seymour, die met zijn onberispelijke kleding overigens geenszins het uiterlijk van een oorlogsfotograaf had, ging toen zelf naar Israël om te fotograferen. Toen de inkt van het vredesverdrag nauwelijks droog was, ging hij met een Paris Match-fotograaf in een tank op zoek naar scoops. Maar de bestuurder reed dwars over de demarcatielijn. Ik denk dat het een Egyptische sluipschutter of Amerikaanse soldaten geweest zijn die de tank onder vuur namen en Seymour en de anderen neerschoten. Dat was al het derde Magnum-slachtoffer tot dusver. Robert Capa en Werner Bischof verloren eerder het leven tijdens een foto-expeditie.'

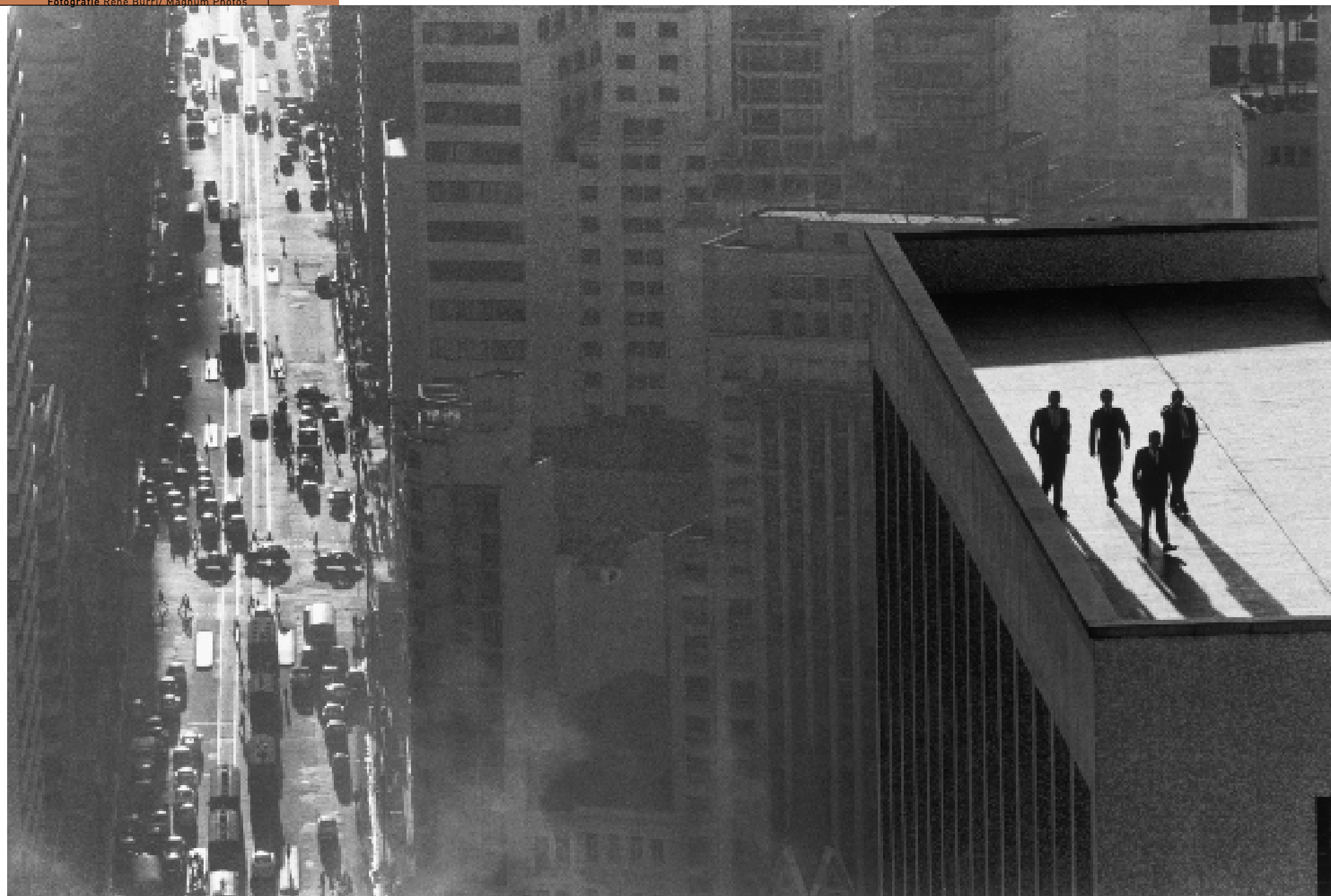
Life en Latijns-Amerika

Burri groeide op in Zürich. Een dromer, die de wereld om zich heen in tekeningen, collages en aquarellen trachtte te vangen. Na een opleiding op de kunstacademie, waar hij compositie, kleur, design en fotografie studeerde, besloot hij fotograaf te worden. Zijn landgenoot Werner Bischof was een van zijn grote voorbeelden. Hij bleef wel altijd collages maken, waarin hij foto's combineerde met geschilderde illustraties en persoonlijke notities. Na de militaire diensttijd kreeg hij in 1955 een kleine opdracht om voor het Franse blad Science & Vie doofstomme kinderen op een speciale school te fotograferen. 'Ik lifte naar de Parijse redactie van Science & Vie om mijn contactsheets en een paar exemplaren van het tijdschrift op te halen en was nogal teleurgesteld, omdat mijn naam er helemaal niet bij stond. Maar in die tijd dienden foto's louter als illustratie bij een verhaal. Magnum zat vlak om de hoek, dus ik beproefde mijn geluk en klopte daar aan

om mijn portfolio te laten zien. Een vrouw bekeek mijn map vluchtig en vroeg of ik nog meer foto's had. Ik had alleen de contactafdrukken bij me van de opdracht voor Science & Vie. Ze vroeg of ik daarvan drie series van 15 foto's wilde afdrukken en naar Magnum opsturen. Ik vermoedde dat het een smoesje was om van me af te komen en verliet het kantoor gedesillusioneerd. Thuis in Zürich, waar ik op een grafisch bureau werkte, stuurde ik de foto's toch maar op. En wie schetst mijn verbazing toen twee maanden later een grote envelop in de bus lag, met een Life magazine! Daarin stonden mijn foto's, netjes met de credits erbij. Ik hoorde bij Magnum, op mijn drieëntwintigste.'

De daaropvolgende vier jaar kreeg Burri mondjesmaat opdrachten voor het prestigieuze fotografencollectief, in afwachting van het officiële lidmaatschap.

Een van Burri's meest dierbare series is die over de laatste gaucho's op de Argentijnse Pampa's. De nominatie van de fotograaf was tijdens de jaarlijkse Magnumvergadering in 1958 niet omgezet in een lidmaatschap. De overige leden vonden hem te jong. Diep teleurgesteld bond Burri zijn rugzak om en zette verbeterde koers naar Latijns-Amerika. De directe aanleiding om zes maanden in Argentinië door te brengen, was de jaren-twintigroman Don Segundo Sombra van Ricardo Güiraldes. 'Een soort handleiding om een rasechte gaucho te worden, een outcast die moeiteeloos met paarden en vrouwen om kan gaan', verklaart Burri. 'Een gaucho was een romantisch macho-symbool, zoiets als de Marlboro Man. Men dacht eigenlijk dat-ie niet echt bestond.' De jaren-vijftig-avonturier weigerde dat te geloven, doorkruiste Argentinië, trof de laatste gaucho's inderdaad aan en trok weken met ze op. In 1959 verschenen zijn observaties van deze wonderbaarlijke cowboys in het gezaghebbende Europese cultuurtijdschrift Du. Het bezegelde prompt

Men on a Rooftop, São Paulo, 1960 (© René Burri/ Magnum Photos)

Che Guevara, Cuba, 1963 (© René Burri/ Magnum Photos)

zijn definitieve lidmaatschap van Magnum.

Ondanks dat hij meerdere malen de dood in de ogen heeft gekeken, noemt Burri zichzelf een onverbeterlijke optimist. Zijn oorlogsfoto's zijn niet slechts registraties van de duistere zijde van de mens en de gevolgen daarvan, maar krijgen vaak iets extra's mee, in de vorm van een bizarre compositie, een ironisch detail of een sprankje medemenselijke hoop.

'In mijn overtuiging is het glas altijd half-vol. In tegenstelling tot veel hedendaagse Amerikaanse bladen, waarin steeds meer een negatieve, pessimistische fotografische stijl opduikt. Alle slechte dingen van de mensheid worden daarin naar boven gehaald. World Press Photo lijkt wel een wedstrijd: wie maakt de meest dramatische, schokkende foto van een stervend kind?'

Bij Magnum beschouwde Burri Henri Cartier-Bresson als tweede mentor, na zijn leraar Hans Finsler op de kunstacademie. Waar Finsler hamerde op objectiviteit, lijnenspel, licht en techniek, was Cartier-Bresson veel meer een voorstander van het sociale aspect van de fotografie. 'Het gaat om het ontdekken van verborgen bronnen in jezelf om het leven om je heen vast te leggen', vertelt Burri. 'Je wordt tijdens het werken afgeleid en in verzoeking gebracht

en in menig opzicht gesmoord en geremd. Net als binnen Magnum. Maar Cartier-Bresson was streng, en hield alles bijeen. En het ging er soms heftig aan toe binnen het collectief. Zeker als je het met sommige zaken niet eens bent. Zoals je in sommige landen kolonels hebt die coups plegen.' Glimlachend: 'Gelukkig hebben wij camera's en geen geweren. Anders zouden wij elkaar ook allang afgemaakt hebben.'

Desondanks had Magnum een humanitaire benadering. Menselijke fotografie met een scherp randje. 'Stiekem vonden we de beroemde, in 1955 door Edward Steichen georganiseerde Family of Man-expositie eigenlijk iets te overoptimistisch, ook al was dat de beste en meest bezochte tentoonstelling over de mensheid tot dan toe', zegt Burri. 'Magnum probeerde tussen al te schokkende, sensationele beelden en happy-happy foto's in te laveren. Of het nu rechts, links, arm, rijk is. En kennelijk vindt dat humanisme nog steeds gehoor. In meerdere opzichten. We hebben met mijn expositie in twee maanden het absolute recordaantal van bijna 50 duizend bezoekers bereikt. Dankzij jou kan ik mijn medewerkers betalen, zei de museumdirecteur tegen me.'

Lees verder op pagina 46

Want Maison Européenne krijgt geen subsidie. Dat vond ik een grappig compliment.'

Selecteren voor de expositie en het door Phaidon uitgegeven boek René Burri was een uitputtend karwei. Gelukkig ontstond er al selecterende een symbiotische werkrelatie met de curator en schrijver van het boek Hans-Michael Koetzle. Burri: 'In 1984 had ik al een overzichtboek uitgegeven, One World. Dat kostte me jaren van mijn leven. Veel foto's herinneren aan belangrijke momenten in mijn leven. En dat hoeft helemaal geen historische gebeurtenis te zijn, Menigmaal heb ik desperaat aan het andere einde van de wereld in de bloedhitte staan fotograferen, vaak met tegenwerking van de autoriteiten. En dan opeens zie je iemand voor je lens verschijnen die het allemaal de moeite waard maakt. Met een blik die jou de moed geeft om jezelf weer bij elkaar te rapen en door te gaan met werken. Het is iets merkwaardig intiems, eigenlijk te moeilijk om onder woorden te brengen.'

De verboden wereld

Burri vindt dat hij voor commercieel werk niet echt in de wieg is gelegd. Al heeft hij voor Xerox wel commerciële opdrachten gedaan, zoals een 10 minuten durende documentaire uit 1971, getiteld Xerox in Concert, die tijdens de overzichtstentoonstelling wordt vertoond. Een bedrijfsfilm is het, maar met een onmiskenbaar Burri-watermerk. Op de klanken van Bach's Brandenburgse concerten dienen zijn foto's als een symfonische collage van het kopieerbijbedrijf, een zwart-witte lofzang van de mondiale Xerox-familie. Waarin mensen domineren. De beelden van de diverse Xerox-gebouwen ter wereld, architectonisch verantwoord in beeld gebracht, zijn ingebed in alledaagse situaties op de werkvloer, met close-ups, veel close-ups van de werknemers. Zelfs van de bedrijfskaf.

Burri werkte tien jaar daarvoor aan illustratief materiaal voor een kalender en brochures in opdracht van Pakistan International Airways (PIA). 'In plaats van geijkte plaatjes te schieten in wereldsteden als Londen, Parijs en New York, overtuigde ik de vliegtuigmaatschappij ervan om naar Pakistan te gaan. Een ruig, arm land. Maar waar veel prachtigs was te ontdekken. Mijn kleurenfoto's veranderden hun kijk op hun vaderland, vertelden mijn opdrachtgevers me later. Maar uiteraard maakte ik in die twee jaar ook veel zwart-witwerk.'

Hij wijst op een foto gemaakt in Rohtas, West-Pakistan, in 1963. Een schaduw

van een boom valt als een machtig vruchtbaarheidssymbool over een dor, verlaten stuk land. Als illustratieve overkapping dient de ruïne van een oude, stenen vestingmuur met ronde, her en der afgebrokkelde kantelen. Het fort dateert van het Mogulrijk. De dieptewerking van de duistere boom, gecontacteerd met de vaag afgetekende lijnen van uitgesleten paden naar de horizon en de stenen op de voorgrond en hun schaduwen geven het beeld een mysterieuze oerkracht.

In 1964 kreeg Burri de kans om met PIA direct naar China gaan, zijn grote droom. Communistisch China was begin jaren zestig een praktisch onontgonnen gebied voor westerse journalisten en fotografen. 'We gingen met een Boeing 707 richting Beijing. Het was de eerste internationale luchtverbinding tussen Karachi en Peking en Shanghai. Ze hadden in twee maanden een landingsbaan gebouwd. Ik werd als PIA-afgezant notabene ontvangen door premier Zhou-Enlai.'

Zijn foto's werden gepubliceerd in Life en The Washington Post en getoond op Burri's eerste solotentoonstelling in Zürich. En in 1972 werden beelden ervan geëxposeerd in het Metropolitan Museum of Modern Art, in een groepstentoonstelling met foto's over China van de negentiende en twintigste eeuw.

In 1965 ging hij voor zes maanden terug met zijn vrouw, in opdracht van de Encyclopaedia Britannica, om met een Bolex-camera drie films te maken over de industrie en de communes. Het materiaal werd gebruikt voor 'The Two Faces Of China', een 50 minuten durende documentaire. Burri produceerde deze voor het net opgerichte Magnum Films en de BBC. 'Het was niet primair een politieke, revolutionaire film', zegt hij. 'Meer een afspiegeling van de oude versus de net begonnen, nieuwe cultuur. Ik probeerde me objectief op te stellen, al had ik sympathie voor de ideologie. Het toont de Chinezen als individuen en niet louter als marionetten onder een communistisch bewind.'

Anti-papparazoreflex

Over de gemiste foto's in zijn loopbaan wil Burri ooit nog een boek schrijven. Zoals zijn verblijf in Israël tijdens de zesdaagse oorlog in 1967. 'Een surrealistische oorlog. Het was voor een foto-opdracht van Magnum, waarover later het boek en de expositie *Tierre de Guerre* verschenen, en ik filmde er eveneens. Ik kwam relatief laat aan. Op een gegeven moment bevond ik me al filmend in de Sinai'-woestijn, en voelde instinctief dat iets of iemand naar me keek. Ik draaide me om en stond aan de grond genageld. Achter me stak een

René Burri (foto: Annemiek van Grondel)

El Gaucho, The Pampas, 1958 (© René Burri/ Magnum Photos)

zwarte, dode hand uit het zand. Ik kwam niet eens in de verleiding een foto te maken, ben walgend en huilend weggelopen. Later kreeg ik de wind van voren bij Magnum. Hoe ik het in mijn hoofd had gehaald om een internationaal coverbeeld te laten liggen! Maar er zijn grenzen, vind ik. Sommige dingen moet je niet fotograferen. Ook al zou je je lafheid willen maskeren door het toch te doen. Jaren eerder, in 1959, zag ik in een verlaten straat in New York Greta Garbo recht op me aflopen. De diva was verborgen achter een enorme zonnebril. Ik stond daar alleen maar gehypnotiseerd, en dacht niet aan klikken. De anti-papparazoreflex. Later heb ik me wel voor mijn hoofd geslagen. Het beeld staat nog altijd in mijn geheugen gegrift.'

Burri grijnst als hij denkt aan de keren dat hij, gewapend met een camera, primeurs heeft laten lopen. 'Ik ben er niet op uit om sterrenshots te maken. Ik zoek ze liever op. Mijn interesse lag meer in de mensen, in de kunst. Van jongsaf wilde ik kunstschilder worden. Reeds als baby maakte ik naïeve muurschilderingen met mijn eigen uitwerpselen. Toen ik in Milaan een tentoonstelling zag van Picasso, werd ik als door de bliksem getroffen, wat een artistiek geweld! Ik zette daarna alles op alles om die man te ontmoeten.'

Het kostte hem vijf vergeefse pogingen. Picasso wees, bij monde van zijn assistente, de jonge student keer op keer af. Toen Burri in 1975 in Spaans Baskenland was voor een opdracht, bemerkte hij commotie in de smalle straat voor zijn hotel. Franco kwam langs in een limousine. Burri begon geestdriftig plaatjes te schieten, totdat hij door lijfwachten van de generaal rake klappen kreeg uitgedeeld. Zijn camera werd gegrepen en het rolletje eruitgerist. Gehavend op adem komend in een café, viel zijn oog op een krantenberichtje, dat Picasso in Nîmes bij een stierengevecht was. Burri bedacht zich geen moment, en ondernam halsoverkop een lange autotocht naar de Franse stad. Daar aangekomen trof hij Picasso in een hotelkamer aan met wat vrienden. Tot zijn verbazing mocht hij fotograferen, en werd zelfs de volgende dag van de trap geplukt om tijdens het diner aan te schuiven bij Picasso en zijn twaalf vrienden. 'De bijgelovige kunstenaar wenste niet in een gezelschap van 13 mensen te eten', zegt Burri. Het bleek niet het laatste avondmaal. 'Nadat het ijs was gebroken, kon ik Picasso niet alleen tijdens het stierengevecht fotograferen, maar later ook meermalen thuis en in zijn stu-

dio. En dan te bedenken dat ik de dag ervoor nog een bloedneus was geslagen! Ik geloof heilig dat uit iets negatiefs iets goeds voortkomt.'

Vele beroemdheden verschenen voor Burri's camera, onder wie schrijvers Jacques Prévert en Patricia Highsmith, regisseurs Akira Kurosawa en Jean Renoir, atoomexpert J. Robert Oppenheimer, muzikant Pablo Casals, beeldend kunstenaars Alberto Giacometti, Jean Tinguely, Marc Chagall, Man Ray, Yves Klein en de architecten Oscar Niemeyer en Le Corbusier.

Waarheid

De fotograaf woont met zijn tweede vrouw Clotilde en hun elfjarige zoon Léon Ulysse in Parijs, waar ook zijn studio is gesitueerd. Met zijn eerste vrouw voedde hij vier kinderen op, twee van henzelf en twee uit haar vorige huwelijk met Werner Bischof. Rosellina Burri overleed in 1986.

Burri gaat nooit de deur uit zonder zijn loodzware Leica M6. Lopend over de tentoonstelling aarzelt hij niet om af en toe snel naar zijn buik te grijpen en in een oogwenk iets wat zijn interesse wekt, vast te leggen. Een vrouw met kind in een draagband, ingespannen naar een van zijn foto's turend, wordt zo ongevraagd deel van zijn collectie. Een stille getuige van zijn decennia omspannende werk, dat ook nu nog generaties overbrugt. Werk dat altijd 'de waarheid' tracht uit te drukken.

'Door de digitale fotografie heeft fotografie veel geloofwaardigheid verloren', beweert hij. 'Men vroeg mij laatst of ik bij een bepaalde oorlogsfoto de helicopters met Photoshop erin heb gemonteerd. Omdat ze er net als vogels uitzien, zo ongeloofwaardig esthetisch verantwoord in een hectische situatie. Nou, dat moment heb ik simpelweg vastgelegd. Ik vind dat je waarheidsgetrouw moet blijven. In dialogen en in fotografie. Het ethische aspect niet het oog verliezen en niet alles maar fotograferen. Schat een situatie in en kijk naar de betekenis erachter. Fotografie is een uiting van menselijke expressie. Het wordt nu, door de komst van de digitale fotografie, steeds meer conformistisch. Je kunt de hele wereld met knip- en plakwerk aan elkaar componeren. Prima, dat kan kunst zijn. Maar we hebben ook mensen nodig die erop uit trekken. Hardcore fotografen die de gebeurtenissen van vandaag verslaan. Breng de kinderen educatie bij. Om er over vijftig jaar de broodnodige conclusies aan te verbinden.'

Ma Cheo People's Commune, near Shanghai, 1964 (© René Burri/ Magnum Photos)

René Burri (foto: Annemiek van Grondel)

